

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh970>

ŞEYHÜLİSLÂM MUHAMMED BAHÂÎ EFENDİ'NİN MANZUM FETVÂLARI –II

Muhittin ELİAÇIK*

Özet

Osmanlı'da 16.yüzyıldan itibaren fetvâlar da nazmen verilmeye başlanmış ve bu yolla şeyhülislâm veya müftülere ait yüzlerce beyitlik bir fetvâ edebiyatı oluşmuştur. Fetvâ, bir meselenin hükmünün müftü veya şeyhülislâm tarafından kaynaklarından araştırılarak verilmesi işlemidir. Bu kelime; yiğit, genç, kavî anlamındaki fetâ kelimesinden türemiş olup müşkil bir meselenin güçlü bir cevapla çözülmesi işlemi anlatmaktadır. Manzum hâlde verilen fetvâlar çok az olduğundan birer nümune olarak fetvâ kitaplarında özel biçimde yer almıştır. Genellikle usta divan şairi şeyhülislâmlarca yazılmış olan bu fetvâlar aynı zamanda bir edebî tür olarak görülmüştür. Manzum hâlde fetvâ vermiş şeyhülislâmların önde gelenlerinden birisi de Muhammed Bahâî Efendi'dir. Daha önceki makalemizde onun beş adet manzum fetvâsı tanıtılmıştı. Bu makalede ise onun sonradan tespit edilen manzum fetvâları tanıtılmaktadır.

Anahtar kelimeler: *Fetvâ, manzum fetvâ, Şeyhülislâm Muhammed Bahâî Efendi.*

The Poetry Form fatwas which were written by Shaykh al-Islam Muhammed Baha'i Efendi –II

Abstract

In the Ottoman since the 16th century fatwas have also begun to be given the poetry form. In this way fatwa literature was formed consisting of hundreds of couplets of sheikh al-Islam or muftis. Fatwa, is solution process of provision of an issue by the mufti or Shaykh al-Islam as investigate the source. This word, comes from the root fetai in the brave, young, strong sense and it is an issue that a difficult

* Prof. Dr. Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

problem is solved with a powerful answered. Because poetry fatwas are quite few, they are placed specially in fatwa books as an example. Usually written by the master poets of Sheikh al-Islams, these fatwas are seen also as a literary genre. Mohammed Bahai Efendi is one of the prominent poetry fatwa owner. In our previous article his five poetry fatwas were introduced and in this article his later identified poetry fatwas are introduced.

Key words: *Fatwa, poetry form fatwa, Shaykh al-Islam Muhammad Bahai Efendi.*

Giriş

İslâm dünyasında ilimlerin talim ve tedrisinde manzum anlatım yaygın bir gelenek olmuş ve bu yolla yüzlerce eser kaleme alınmıştır. Dinî konuların manzum biçimde yazılma sebepleri: “Nâzımın şâir oluşu veya bu sahada eser verme arzusu, tercüme eserlerde aslının da manzum oluşu, talimî konularda manzum yazma geleneğinin mevcûdiyeti, nazire yazma geleneği, kolay okuma ve ezberleme” şeklinde sıralanabilir (Çelebioğlu 1998:350). Her türlü konuda görülen manzum anlatım Osmanlı’da fetvâlarda da uygulanmış ve bu uygulama genellikle şeyhülislâm veya müftünün şâir olmasıyla ilgili bulunmuştur. Burda öncelikle fetvâ, şeyhülislâmlık ve fetvâ kurumu hakkında kısaca bilgi verilmesi yerinde olacaktır.

Fetvâ

Bu kelime yiğit, genç, kavî anlamındaki fetâ kökünden gelip bir meselenin hükmünü açıklayıp çözen güçlü cevap anlamını vermektedir. Çoğulu fetâvâ/fetâvî, fikhî anlamı ise bir fakihin sorulan bir meseleye yazılı veya sözlü olarak verdiği cevap veya hükümdür. Fikhî bir meselenin hükmünü fetvâyâ yetkili kişilerden sormaya istiftâ (suâl), fetvâyı sorana müstefî (sâil), böyle bir meseleyi açıklayıp meselenin hükmünü sözlü veya yazılı olarak cevaplamaya iftâ, verdiği fetvâ ile hükmü açıklayana da müftî (mucîb) denir (Atar, 1995:486). İslâm devletlerinde fetvâyâ büyük önem verilip mühim işlere müftülere danışılarak girilmiştir. Dört Halife döneminde kadılık ve müftülük valilerde toplanmış, daha sonra fetvâ ve yargılama işleri birbirinden ayrılmış, Emevî halifesi Ömer bin Abdülaziz zamanında iftâ teşkilatı resmen kurulmuş (Atar,1991:122-126), Memlûkler döneminde ise müftüler devlet yönetiminde etkin biçimde yer almaya başlamışlardır (Uzunçarşılı, 1984:387). Fetvâ kurumu Osmanlı’da da önemli bir kurum olmuş ve önceleri veziriazamlarca yapılan yüksek rütbeli müderris ve kadı atamalarıyla müftü

teşkilâtının yönetimi 1574 yılından itibaren şeyhülislâmlarca yapılmış, taşralardaki müftülükler şeyhülislâmlığın bir taşra teşkilâtı olarak çalışmışlardır (MTM, 1331: 538-539; Uzunçarşılı, 1988:179; İpşirli, 1994:270; Yakut, 2003:36). Osmanlı'da şeyhülislâmlık yaklaşık beş asır devam etmiş ve 129 şeyhülislâmdan mükerrerler dahil 185 atama yapılmıştır. Kanuni dönemine kadar dokunulmazlığı bulunan şeyhülislâmlar daha sonra azil, katil, istifa gibi olayları da yaşamışlardır. Osmanlı fetvâlarında erkekler için Zeyd, Amr, Bekir; kadınlar için Hind, Zeyneb, Hatice hayali isimler kullanılmış, fetvâların altında imza bulunmuş, dil genellikle Türkçe olmuştur. Osmanlı kadıları en sık: Ebussuud, Müeyyedzade Abdurrahman, Sa'dî Çelebi, Zekeriyazâde Yahya, Balizâde Mustafa, Çatalcalı Ali, Seyyid Feyzullah, Menteşizade Abdurrahim, Yenişehirli Abdullah ve Dürriyade Mehmed Efendilerin fetvâ kitaplarına başvurmuştur.

Manzum fetvâ

Osmanlı'da özellikle 16-18. yüzyıllarda şairliği de bulunan bazı şeyhülislâm veya müftüler kendilerine nazmen sorulan meselelere aynı şekilde cevap vermişlerdir. Manzum hâlde fetvâ veren şeyhülislâmların şair bir sülaleden gelmeleri dikkat çekmektedir. Mesela Şeyhülislâm Hoca Sadeddin Efendi'nin soyundan Esad, Muhammed Bahâî, Ebû Saîd ve Feyzullah Efendiler manzum hâlde fetvâ veren şair şeyhülislâmlardır. Mensur fetvâlara göre sayıca çok az olan manzum fetvâlarda sanat kaygısı güdülmeyip genellikle aruzun kısa kalıpları kullanılmış, konular kısaca anlatılmıştır. Bu fetvâların kompozisyonunda giriş bölümü genellikle şeyhülislâmlar için kullanılan: *sadeççe-i kevn, müftî-i hak-gûy-ı hakâyık-iz'ân, re'îs-i mecâmi'-i 'ulemâ, ser-efrâz-ı fırka-i fuzalâ, şeref-bahş-ı mesned-i iftâ, kâ'id-i rekb-i cümle-i fuzalâ ukde-güşâ-yı müşkil-i nâs, miiftâh-ı fuzûl u kenz-i ecnâs* gibi övgülerle başlar. Edebî yönden fazla iddialı olmayan bu fetvâlar şair şeyhülislâmlarca kaleme alındıklarından sıradan manzumeler olarak da görülemez. Bu fetvâlarda bir mesele genellikle şeyhülislâma övgü dolu ifadelerle “nicedür” diye sorulmuş, o da nükteli, zarif ve kinayeli biçimde, kaynak göstererek fetvâsını vermiştir. Bu fetvâlar nida, teşbih, mecaz, tevriye, istihdam, mübalağa gibi sanatların sık kullanıldığı, vezin, kafiye ve cinasın başarılı biçimde uygulanıp kusurların çok az görüldüğü manzumelerdir. En çok kullanılan aruz kalıbı cedîd bahrinden fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün kalıbı olup bunu remel, hezec ve muzari bahirleri izlemiştir. Bu fetvâlar başta fetvâ

ve şiir mecmuaları olmak üzere her türlü yazma eserde karşımıza çıkmakta ve önemli oranda nüsha farklılığı göstermektedir. Tespit edilen manzum fetvâların yazarlarının şair aileden gelmesi dikkat çekici olup bunların başında da Şeyhülislâm Muhammed Bahâî Efendi gelmektedir.

Muhammed Bahâî Efendi

1601 yılında doğan Bahâî, Rumeli kazaskeri Abdülaziz Efendi (ö.1617)'nin oğludur. Şeceresi babası yoluyla Hoca Sadeddin Efendi'ye, ondan Yavuz Selim'in nedimi Hasan Can'a, anne tarafından da Ebussuud Efendi'ye dayanır (Tolasa, 1979:12). İlk tahsilini babası ve aile çevresindeki tanınmış âlimlerden yapıp, 1617'de babasıyla hacca gitmiş, dönüşte ilmiye mensubu ailelere tanınan imtiyazlardan faydalanarak çeşitli medreselerde müderrislik yapmış, müteakiben kadılık mesleğine geçerek 1631'de Selânik, 1633'te Halep kadısı olmuş ve bu sırada Halep valisi Ahmed Paşa ile araları açıldığından paşa tarafından mükeyyifata düşkünlükten görevlerini aksattığı ithamıyla padişaha şikâyet edilmiştir. Bu konuda sıkı tutumlu olan IV.Murad da kendisini azledip Kıbrıs'a sürmüş ve 1636'da sona eren bu zorlu sürgün günleri şiirlerine de aksetmiştir. 1638'de Şam, 1644'te Edirne, bir yıl sonra İstanbul kadılığına getirilmiş, 1646'da Anadolu, ardından Rumeli kazaskerliğine tayin edilmiş, 1647'de ikinci kez Rumeli kazaskeri olduktan sonra 1649'da şeyhülislâm olmuş, İzmir konsolosunun yargılanması meselesinde de azledilmiştir.¹ Bir yıl sonra yakın arkadaşı Siyavuş Paşa sadrazam olunca 16 Ağustos 1652'de ikinci kez şeyhülislâm olmuştur. Bahâî Efendi 2 Ocak 1654'de boğmacadan ölüp Fatih Camii civarına defnedilmiştir. Keskin zekâ ve kuvvetli hâfıza ve kavrayışı sayesinde her meselenin üstesinden gelmiştir. Keyif ehli ve rahatına düşkün olduğundan ilmî konularla fazla uğraşmayıp daha ziyade sohbet ve edebiyat meclislerinde bulunmuştur. Kâtib Çelebi: "Merhum tab'-ı selîm zihn-i müstakîm sahibi bir kimse idi; eğer kanun üzere şügl edip keyfe mübtelâ olmasa Rûmda bir gelenlerden olurdu" diyerek onu hem tenkit edip hem de meziyetlerini belirtmiştir. Derviş Abdî-i Mevlevî'den ta'lik meşk etmiş, latifeleriyle tanınmıştır (İpşirli-Uzun

¹ Bir İngiliz tüccarı İzmir'deki İngiliz konsolosunu bir alacak yüzünden İzmir kadısına şikayet ettiğinde kadı, konsolosun aşağılayıcı tavrı ve bazı kötü hâllerini Şeyhülislâm Bahâî Efendi'ye bildirmiş, o da İngiliz elçiyi çağırıp İzmir konsolosunu görevden almasını istemiş, elçi ise sert tavrı göstermiştir. Bunun üzerine Bahâî Efendi elçiyi konağına hapsedmiş, ama ocak ağaları İngiltere ile ilişkilerin bozulacağını düşünerek Bahâî Efendi'nin azlini istemiştir. Saray önce karşı çıksa da 2 Mayıs 1651'de Bahâî Efendi'yi azletmiştir.

1991:463-464). Muhammed Bahâî Efendi, Bâkî'den Nedim'e uzanan ses, aheng ve söyleyiş güzelliği peşinde koşma çizgisinde yer almıştır. Örnek aldığı şairlerin başında kendisine Bahâî mahlasını veren Şeyhülislâm Yahyâ Efendi gelmiş, Bâkî'den de epey etkilenmiştir. Bir divançesi olan Bahâî Efendi'nin dili ses ve mânaca ahenkli ve zarif olup şiirleri sayıca azdır. Bu durum, az ve öz yazma isteği ile üslûpça titizlik ve yaratılışça velûd olmaması ile açıklanabilir. Şiirleri çok beğenilmiş ve divanının sadece İstanbul kütüphanelerinde 20'den fazla yazma nüshası bulunmuştur. 900 beyitlik divançesinde 6 kaside, Sâkînâme ve Niyâznâme adlarında 2 mesnevi, 4 kıt'a, 2 tarih kıt'ası, 40 gazel ve 18 rubâî vardır. Divançesinde tevhid, münâcât, na't gibi dinî manzumeler bulunmadığı gibi, altı padişahın cülûsuna şahit olmasına rağmen IV.Murad ile Kaptanıderyâ Mustafa Paşa dışında hiçbir padişah ve devlet adamına kaside yazmamıştır. Bahâî Efendi'nin tasavvuf ve tarikatla ilgisinin bir sempatiden ibaret kaldığı, şiirlerinde sızıntı hâlinde bazı tasavvufî izlerin bulunduğu, bazı beyitlerinde aşk, âşık, maşuk, gönül, gam, hicran, vuslat, cemâl vb. kavramlara tasavvufî açıdan yaklaştığı görülmektedir. Gazellerinde genellikle aşk ve aşkın acıları, sevgilinin güzelliği, hasreti ve vefâsızlığı, âşıkın mağrur güçsüzlüğü ile faydasız tehdit ve feryadları, vuslat heyecanı ve zevkleri vb. konular işlenmiş, ayrıca tasavvufî görüş ve duyuşla sûfice bir edâ, hikemî bir üslup ve ayrıca kötümser ve karamsar bir hava da yer almıştır. "...neylersin, ...bakışlar, ...bakarsın" redifli gazelleri başta olmak üzere şiirlerine birçok şair nazire yazmış, bunlar arasında Nâilî, Neşâtî, Nâbî, Nahîfî, Nazîm de bulunmuştur. Sert mizaçlı ve asabî bir kişi olup şeyhülislâmlık dönemleri mücadele içinde geçmiş, hararetli tarikat-şeriat tartışmalarında iş icabı tarikat taraftarlarının aleyhine fetva vermiş, ancak el altından onları korumuştur. Coğrafi konularla keşifler hakkında gerekli desteği vermediği için Kâtib Çelebi tarafından eleştirilmiş, tütün içmenin mubah olduğuna dair verdiği fetva sebebiyle de leh ve aleyhinde kanaatler oluşmuştur. Bahâî Efendi'nin fetvâları derlenip toplanmış ise de müstakil bir basım hâline gelmemiştir (Tolasa 1979:27-35).

Muhammed Bahâî Efendi'nin manzum fetvâları II

17.yüzyılın renkli Osmanlı şeyhülislâmlarından olan Muhammed Bahâî Efendi, verdiği fetvâlarda da şairliğini göstermiş ve manzum fetvâ veren şeyhülislâmlar arasında Ebussuûd Efendi ve Hoca Sadeddin Efendi ile birlikte ilk sırada yer almıştır. Bahâî Efendi'nin Manzum fetvâlarının suallerinde

iltifat dolu süslü ve zarif bir anlatım, cevaplarında da edebî sanatlarla desteklenmiş nükteli, nazik bir üslup vardır. Fetvâların sual kısmında kendisi için: *hudâvend-i akl-ı küll-fitrat, hâtemü'l-müctehidîn, ukde-güşâ-yı işkâl, kalem-perdâz-ı hikem-sâz-ı dîn, hallâl-ı müşkilât, müşkil-güşâ-yı cümle ahvâl, müfti-i 'allâme-i kâmil-iz'ân* gibi sıfatlar kullanılmıştır. Muhammed Bahâî Efendi'nin manzum fetvâları tarafımızca ilk olarak Almanya'nın München şehrindeki Bayerische Staatsbibliothek'te 266 numaralı Türkçe yazma eserden tespit edilmiş, daha sonra Türkiye'deki çeşitli fetvâ ve şiir mecmuaları da taranarak makale hâline getirilmişti.² O makalede dört adet manzum fetvâ tanıtılmıştır. Bu makalede ise sonradan tespit edilen üç adet manzum fetvâsı tanıtılmakta olup bunlar toplam 25 beyit tutan, kıt'a (ikisi musarra) şeklinde yazılan, 2 remel (1 fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün, 1 fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün) ve 1 hezec (mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün) bahrinden kalıp kullanılmış olan fetvâlardır. Bu fetvâlarda da edebî sanatların başarılı biçimde kullanıldığı görülmektedir. Bu fetvâların muhtevalarını şöyle özetleyebiliriz:

1. *Hayır sahiplerinden birisi şeyh ve sûfiler sohbeti etsinler diye bir zaviye vakf etse, ama bu tekke vâkıfın şartına aykırı olarak medrese olsa, nâmede de tekkenin vakfiyeti açıklanmış olsa hâkim orayı yine tekke yapabilir mi? Cevap: Vakfiyeti gerçek mülk olup sahih olmuşsa hâkimin onu ibkâ etmeye yetkisi vardır.*

2. *İki kardeş babadan kalma bir müşterek toprağı yıllarca tasarruf etse, birisi öldüğünde buranın sehmini sipâhî derhal başkasına verebilir mi? Cevap: Evet, buna kâdirdir, ama o birader elverdiğini kurtarır.*

3. *Sarây-ı sultâniden fetvâ sorulduğunda haberci hazırken getirdiği sûretin altına yazdığı cevap:*

Ey kâmil ve allâme müftü, bu iki meselede müşkilimizi çöz: Günahsız bir kişiyi hâkim tazir etse ona rûz-ı cezâda Yezdân ne yapar? Ya da o dövülüp canı acıyan, vurana sövse o anda haklaşmış olur mu? Bir adamın da tazire ihtiyacı varken hâkim onu edep gereği döğse ve sonra canı acısından o da ona sövse, emân günü hâkim ondan hak talep edebilir mi? Cevâb: O kişi affederse Hak da affeder, etmezse Yezdân cezasını eline verir. Eğer vuranın darbesi ile sövenin sövmesi denk ise emân günü haklaşmış olur; Hakem ve Velî, her birini hâlince şeksiz şübhesiz tazir ve zillete uğratar. Ey akıl ve izan sâhibi! Mücrimin, ta'zîri için hâkime sövmesi yeniden suç işlemesidir. Hakkını talep

² M.Eliaçık, *Şeyhülislâm Bahâî Mehmed Efendi'nin Manzum Fetvâları*, SÜ Türkiyat Arş. Dergisi, S.31(2012), s.1-20

etse ona karşı çıkan yoktur, yohsa örnekler çok, eğer sende irfan varsa. Dışını ahlâk süsüyle süsle, Rahmân kerem ederse ecre nâil olursun. Bu korkutmaların hükmü hep pasını nurların cevheriyle parlatman içindir: tâ ki Hudâvendin yüce dergâhına iman nuruyla yüz sürmeye imkan olsun.

Fetvâlar:

1.³

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
Müşkilâtı hall iden monla efendi hazreti
Hâlî olmasun cenâbundan Hudânun nusreti
Kapuna geldüm kitâbile cevâb-ı şâfiye
Sâ'il-i miskîne lutf it nakd-i 'ilm ü hikmeti
Zâviye vakf eylese ashâb-ı hayrâtun biri
Şeyh u sûfî eylesünler diyü anda sohbeti
Tekye şart-ı vâkıfa olsa muhâlif medrese
Nâmede olsa musarrâh tekyenün vakfiyyeti
Hâkim anı yine tekye itmege kâdir midür
Yohsa şer'â yok mıdır hâkim olanun kudreti
El-cevâb

Mülk-i mahz olup sahîh olmuş ise vakfiyyeti
Hâkimün vardır anı ibkâya şer'an kudreti

Ketebehu Muhammed Bahâî

2.⁴

mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün
Eyâ sultân-ı iklîm-i fezâ'il
Veyâ müşkil-güşâ-yı cümle ahvâl
Eben 'an-ced eger arz-ı meşâ'ı
Tasarruf itse iki ah niçe sâl
Biri fevt olıcak sehm-i meşâ'ı
Sipâhî virmege kâdir mi fi'l-hâl
Nedür şer'an u kânûnen cevâbı
Buyur lutf eyleyüp ey kân-ı ifdâl
El-cevâb
Belî kâdirdür ammâ ol birâder

³ 06 Hk 3882 Mecmûa-i eş'âr, vrk. 48a.

⁴ *Mecmûa-i Fetâvâ*, Balıkesir İl Halk Kütüphanesi 10 Hk 1108, vrk. 11a

Dirüp el virdügin tahlîs eyler

Ketebehu Muhammed Bahâî

3.⁵

*Sarây-ı sultânîden istiftâ olundukda resûl hâzır iken getürdigi sûretün
altına tahrîr buyurdukları cevâb*

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Dinle ey müfti-i 'allâme-i kâmil-iz'ân

Bu iki mes'ele-i müşkilümüz eyle beyân

Bî-güneh bir kişiyi hâkimi itse ta'zîr

Ne ider ana 'aceb rûz-ı cezâda Yezdân

Yâ o madrûb olan telh-dil ü cân

Sögse ol dâribe haklaşmış olur mı ol ân

Yâ bir âdemde dahi mûcib-i ta'zîr var iken

Dögse te'dîben anı hâkim ü sâhib-fermân

Sonra cânı acısından o da şetm itse eger

Hâkim andan taleb-i hak ide mi yevm-i emân

Bu iki müşkilümüz hall idüben sultânüm

Olasın mazhar-ı eltâf-ı Rahîm ü Rahmân

El-cevâb

'Afv iderse o kişi Hazret-i Hak 'afv eyler

Eylemezse virür eline cezâsın Yezdân

Dâribün darbı ile şetm idenün şetmi eger

Hem-terazüd ise haklaşmış olur yevm-i emân

Hakemü 'ş-şer' ü Velî her birini hâlince

Bî-şek ü şübhe ider mazhar-ı ta'zîr ü hevân

Mücrimün hâkime şetm itmesi ta'zîri için

Yeniden cürmidür ey sâhib-i 'akl u iz'ân

Hakkını itse taleb ana mu'ârız yokdur

Yohsa fî'l-cümle eger var ise sende 'irfân

Zâhirün hilye-i ahlâk ile eyle tezyîn

Kerem eyleser olur nâ'il-i ecr ü Rahmân

İşbu mezkûr olan hükm-i tevâ'id hep

Pasımun cevher-i envâr ile eyle mellân

Tâ ki dergâh-ı Hudâvend-i 'azîmü'ş-şân

Nûr-ı îmânile yüz sürmege ola imkân

5 *Mecmûa-i Fetâvâ*, 06 Mil Yz A 7975, vrk. 91b.

Ketebehu 'l-fakîr Muhammed Bahâî 'afâ 'anh

Sonuç

Bir şiir devleti olan Osmanlı'da devletin ihtişam ve intizamına bağlı olarak manzum fetvâlar da hızlıca yerini almıştır. İlk örnekleri 16.yüzyılda güçlü şeyhülislâmlarca ortaya konulan bu fetvâlar daha sonra genellikle bu simaların oğul veya torunlarınca devam ettirilmiştir. Bu fetvâlarda tasannu ve zorlama olmasa da güçlü şairlerce yazıldıklarından her biri değerli birer hukukî ve edebî metindir. Muhammed Bahâî Efendi şeyhülislâm şairler içinde olduğu kadar manzum fetvâ yazarlar içinde de en başta gelen bir simadır. Elimizdeki manzum fetvâların çoğunluğu onun da mensup olduğu ulema silsilesinden şahıslara aittir. Kendisinin baba tarafından Hoca Sadeddin Efendi'ye, anne tarafından da Ebüssuud Efendi'ye mensup olması önemlidir. Çünkü büyük devlet adamı ve şeyhülislâmı sıfatına sahip olan bu iki zat, velûd birer müellif ve şair olduğu kadar en çok manzum fetvâyı da verme ünvanına sahiptir. İşte, torun Bahâî Efendi de onlardan geri kalmayıp manzum fetvâ vermede onlara yetişmiştir. Bu, tesadüf olmayıp ataların geninin bir tezhürü olmalıdır. Onun manzum fetvâları muhtelif mecmualarda karışık biçimde karşımıza çıkmakta olup derli toplu bir eserde yer almamaktadır Yukarıda açıklanan üç fetvanın fıkhi konuları, İslâm hukukunun muamelât konularından vakıf, kısmet ve had konularıdır.

KAYNAKLAR

- Ahmed Rifat, *Devhatü 'l-meşâyih maa zeyl*, İstanbul, tsz.
Atâî (1268). *Zeyl-i Şakâik li-Atâyî*, İstanbul.
Akgündüz, A. (1994). Ebüssuud Efendi, Diyanet İslâm Ansiklopedisi, C.10.
Atar, F. (1991). *İslâm Adliye Teşkilâtı*, Diyanet İşleri Bşk. Yayınları, Ankara.
Atar, F. (1995). *Fetva*, Diyanet İslâm Ansiklopedisi, İstanbul.
Bilkan, A.F-Çetindağ, Y.(2006), *Şeyhülislâm Şairler*, Hece Yayınları.
Çelebioğlu, A.(1998), *Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler*, Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları, MEB yayını, İstanbul 1998.
Eliaçık, M.(2011). Osmanlı'da Manzum Fetvâ Geleneği, *Türkiyat Mecmuası*, 21/2, s.105-145.
İpşirli, M. (1994), *Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilâtı*, Osmanlı

Devleti ve Medeniyeti Tarihi, C.I, İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul.

Osmanlı Kanunnâmeleri (1331), Milli Tetebbular Mecmuası (MTM) I (3): 495-544.

Örsten, S. (2005), *Osmanlı Hukukunda Fetvâ*, AÜ SBE, basılmamış Y.lisans tezi, Ankara.

TOLASA, H.(1979). *Şeyhülislâm Bahâyî Efendi Dîvânı'ndan Seçmeler*, Tercüman 1001 Eser, İstanbul.

Uzunçarşılı, İ.H. (1988). *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, TTK, Ankara.

Uzunçarşılı, İ.H. (1984). *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, TTK, Ankara.

Yakut, E. (2003). II. Meşrutiyet Döneminde Müftülerle İlgili Gerçekleştirilen Hukukî Düzenlemeler, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/1, s.34, 35.